

عوامل محیطی تاثیر گذار بر تعاملات اجتماعی در فضاهای عمومی شهری

*الهام خودکاری¹، مرضیه سمندری²

1- رشته جغرافیا و برنامه ریزی شهری، شهرداری تهران

2- رشته مدیریت شهری، شهرداری تهران

Environmental factors affecting social interactions in urban public spaces

Elham khodkari¹, Marzieh Samandari²

1- Department of Geography and Urban Planning, Tehran Municipality

2- Urban management, Tehran Municipality

E- mail: khodkari_e @yahoo.com

چکیده:

شهر بخشی از فرهنگ عمومی جامعه شهری و از بارزترین نمود تمایل و نیاز بشر به زندگی اجتماعی است. همه انسانها موجودات اجتماعی هستند و در تعامل با دیگران هویت می یابند و زندگی اجتماعی خود را شکل می دهند. فضای عمومی در شهرها، نیاز ذاتی شهروندان به برقراری روابط اجتماعی را فراهم می آورند. عرصه های عمومی فضای شهر و همچنین حوزه های همسایگی تاثیر بسزایی بر حالات روحی و تعاملات اجتماعی افراد دارند. در صورتیکه تحت نظارت شهروندان باشند عامل بسیار مهمی در جهت ایجاد روابط پایدار اجتماعی هستند. بنابراین شرط اساسی برای اینکه یک فضای عمومی، فضای شهری تلقی شود اینست که در آن تعامل و تقابل اجتماعی صورت گیرد. میزان موفقیت فضاهای شهر با میزان استفاده از آن فضا و حضور انسان در آن متناسب است. در این مقاله به بررسی دیدگاه نظریه پردازان با تاکید بر جنبه های اجتماعی و فرهنگی و کالبدی فضای عمومی شهری با رویکرد تعاملات اجتماعی، شناسایی و ارزیابی شده است.

واژه های کلیدی: تعاملات شهری، زندگی اجتماعی، فضای عمومی شهری

Abstract:

The city is part of the general culture of urban society and is one of the most obvious manifestations of human desire and need for social life. All human beings are social beings and in interaction with others they find identity and shape their social life. Public space in cities provides the inherent need of citizens to establish social relations. Public areas of the city as well as neighborhood areas have a significant impact on mood and social interactions. If they are under the supervision of citizens, they are a very important factor in establishing lasting social relations. Therefore, the basic condition for a public space to be considered an urban space is that there should be social interaction. The success rate of urban spaces is proportional to the rate of use of that space and human presence in it. In this article, the theorists' point of view has been identified and evaluated by emphasizing the social, cultural and physical aspects of urban public space with the approach of social interactions.

Keywords: Social life ,Urban interactions, Urban public space

امروزه فضاهای عمومی شهری، ضرورتی اساسی در برنامه های توسعه شهری می باشد که این امر حکایت از اهمیت این فضاها در تقویت وجهه فرهنگی- اجتماعی شهر دارد. فضاهای شهری به ترکیبی از برخوردهای اجتماعی اطلاق می شود که به عنوان بستر مشترکی برای انجام فعالیت های کارکردی و از نظر کالبدی دارای بدنه ای محصور کننده می باشد. فضاهای شهری به عنوان محیطی که رفتارهای عمومی انسان ها در آن جریان دارد، همواره در تعامل دوطرفه با انسان است. بنابراین بایستی به عنوان بستری برای فعالیت های عمومی انسان قابل درک و ایمن باشد. ایجاد و توسعه فضاهای عمومی مطلوب علاوه بر تأمین رفاه و آسایش شهروندان، نقش مؤثری در حفظ محیط و توسعه پایدار دارد. در بررسی رابطه انسان و محیط، شناخت عناصر کالبدی، ویژگی های محسوس محیط و معانی و پیام های برخاسته از آن حائز اهمیت است. انسان ها در سراسیمگی شهرهای امروز، به دنبال عرصه هایی با هویت های ویژه هستند تا علاوه بر تأمین آسایش و تعامل با هموعان، در بستر پویایی اجتماعی به کمال متعالی خود نائل شوند. رشد فزاینده ابعاد شهرنشینی و شکل گیری مقیاس جدیدی از رشد شهری در طی دهه های اخیر موجب شده است که شهر و شهرسازی معاصر با چالش های تازه ای چون افزایش نا بھنجاری های اجتماعی، کم رنگ شدن هویت و حس تعلق اجتماعی و در مجموع کاهش کیفیت زندگی مواجه شود. (عبداللهی، 83، 1389). افراد بر اساس منافع خود، ارتباطات اجتماعی را شکل داده و بر اساس توقعات، هنجارها و نقش های معین خود، به آن می پردازند. بنابراین نحوه حضور فرد در مکان به همراه سایرین، عاملی قوی در تصمیم فرد برای ماندن در آن است. ارتقاء تعاملات اجتماعی از مهمترین جلوه های فضاهای شهری موفق می باشد. با توجه به اینکه امروزه فضای شهری کارکردی اجتماعی دارد وجود فضاهای عمومی شهری، ضرورتی اساسی در برنامه های توسعه شهری هستند. جامعه هویت تعالی و معنی دار است و فضای شهری و عرصه های عمومی یکی از عناصر ضروری و اساسی زندگی روزمره شهری و مهمترین بخش شهرها به شمار می روند و جهان اجتماعی برای افراد درگیر آن دارای معنی و اهمیت شخصی است. هویت های فردی و اجتماعی در فرایند تعامل های رشد می کنند. فضاهای عمومی شهر را می توان عرصه ای دانست که داستان زندگی جمعی در آن گشوده می شود و مکانی نه صرفاً کالبدی، برای ایجاد تعاملات اجتماعی و مراودات شهروندی را فراهم می کند. چنانچه به زعم بسیاری از اندیشمندان فضاهای عمومی شهر مولفه ای اساسی در بهبود و افزایش میزان سرمایه اجتماعی در ساختار به شمار می رود. (حبیب و همکاران، 1391). بنابراین فضای شهری بستر شکل گیری و تقویت ارتباطات اجتماعی در جهت برقراری حس امنیت و اعتماد در فضای عمومی است و از طرفی مکانی مهم برای کل گیری مراسم آیینی است که کمک شایانی به برقراری روابط اجتماعی و زندگی جمعی می کند. انسان در فضای شهری به دنبال مکانی جهت آسودن، آزاد سازی فشارهای روحی، روانی و تعاملات اجتماعی است. فضاهای عمومی شهر الگوهای پیچیده ای از عملکردها و در بردارنده مفاهیم و معانی متنوعی هستند که شناخت و درک چگونگی این روابط می تواند در طراحی با کیفیت فضاهای شهری تأثیر گذار باشد. امروزه فضاهای عمومی مسئله ای است که باید در مطالعات زندگی روزمره کسانی که در شهرها زندگی می کنند مورد بررسی قرار گیرد. در دیدگاه صاحب نظران، فضاهای عمومی و مکان های جذاب و در هم پیچیده به عنوان مکان باز و قابل دسترس تعریف می شوند. وظیفه یک طراح شهر، طراحی فیزیکی فضاهای عمومی شهری به عنوان یک عامل ارگانیک، متنوع، با مقیاس انسانی و به صورت محیطی جذاب است. (تیبالدز، ف، شهرهای انسان محور، 1385).

2- مبانی نظری :

2-1- جایگاه تعاملات اجتماعی :

جایگاه تعاملات اجتماعی سکونتگاه های شهری قبل از مدرنیسم، فضاهای عمومی مانند میدان های شهری و بازارها، به عنوان عرصه ای جهت ارتباطات اجتماعی بوده اند و در حقیقت مکان هایی متشکل از فعل و انفعالات اجتماعی تعداد زیادی از مردمانی که این تعاملات را امکانپذیر می ساختند، قلمداد می شده اند (مدنی پور، 1384). علاوه بر این فضاهای باز در ایجاد حس اعتماد و اطمینان به مردم کمک می کرده و باعث افزایش حس همبستگی و تعلق در مردم می شوند. در حقیقت این فضاها فراتر از مکانی صرفاً برای حضور منفعلانه هستند. با تفکیک قائل شدن بین فضای عمومی و فضای شهری، تنها آن دسته از فضاها که قابلیت وقوع تعامل و برقراری تعاملات اجتماعی را دارند در درجه ای بالاتر و به عنوان فضاهای شهری ارزیابی می کند. در مطالعه ای که بر روی بیش از هزار فضای عمومی شهری در کشورهای مختلف جهان صورت گرفته است، نشان داده شده است که چهار عامل اساسی در سنجش مطلوبیت کیفی وضعیت فضاهای عمومی شهری از اهمیت بیشتری برخوردارند. (www. Pps. Org). این عوامل عبارتند از: دسترسی و به هم پیوستگی، آسایش و منظر، کاربری ها و فعالیت ها، اجتماع پذیری. همچنین حنا آرت (1958) قلمرو عمومی را عامل اصلی برونگرایی و زندگی سیاسی و عمومی می داند. پاول زوکر (1959) میدان حوزه عمومی را عامل تبدیل جامعه به اجتماع و نه صرفاً محل تجمعی از افراد می داند. جین جیکوبز (1961) پیاده رو ها را عامل ایجاد امنیت و تقویت تعاملات اجتماعی می داند. ویلیام آیت (1980) بر نقش اجتماعی فضاهای شهری تأکید می کند. یان گل (1987) فعالیت های قابل انجام در فضاهای شهری را به سه دسته ضروری، انتخابی و اجتماعی تقسیم می کند. که از این میان نقش دسته های دوم و به ویژه سوم را در کیفیت بخشی به فضاهای شهری ممتاز می داند. اولدنبرگ (1989) عرصه های عمومی شهرها را به عنوان مکان سوم (خانه و محل کار را مکان اول و دوم می داند) تعریف می کند (کاشانی جو، 100، 1389). کلر کوپرمارکوس (1990) فضاهای شهری را در هفت سطح معرفی می کند. تأکید اصلی وی فضاهای شهری و مردمی که در آن قرار دارند می باشند. در کتاب مکانهای مردمی، او و همکارانش به ارزیابی محیط سکونتی می پردازند و فضاهای شهری را به ویژه از منظر ایجاد ارتباطات اجتماعی در هفت گروه دسته بندی می کنند: پلازاهای شهری، پارک های محله ای (واحد همسایگی)، پارک های جمع و جور، فضاهای باز مدارس، فضای باز مسکونی ویژه سالمندان، فضای باز ویژه نگهداری و بازی کودکان، فضاهای باز درمانی (رضایی، 58، 1383). این رویکرد مرتبط با تقویت تعاملات اجتماعی مربوط به دوره دوم از 1960 تا 1990 میلادی می باشد، که پیش تر به آن اشاره شد. بدون تردید محله به عنوان یکی از عرصه های فضاهای شهری قابلیت تولید بستر مناسب جهت شکل گیری تعاملات اجتماعی را دارا می باشد. محله تبلور کالبدی اجتماع و مرزهای آن تبلور حریم ها و قلمروهاست، توجه به بعد اجتماعی محله، قلمروهای اجتماعی و غیر کالبدی و ایجاد عناصر کالبدی که بتوانند مرزهای قلمروی اجتماعی را هر چه بیشتر مهیا سازد، می تواند به سازمان دهی بیشتر کنش های متقابل و تعاملات اجتماعی منجر شود. جدول (1) (کاشانی جو، 1389)

جدول 1- صاحب نظران با رویکرد تقویت تعاملات اجتماعی (مأخذ: کاشانی جو، بهار و تابستان 1389)

ردیف	نظریه پرداز	سال	عنوان نظریه	مفاهیم کلیدی
1	هانا آرنه	1958	شرایط انسانی	قلمرو عمومی عامل اصلی برونگری و زندگی سیاسی و عمومی
2	پاول زوکر	1959	شهر و میدان	میدان عامل تبدیل جامعه به اجتماع نه صرفاً محل تجمعی
3	جین جیکوبز	1961	مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکایی	پیاده روها عامل ایجاد امنیت و تقویت تعاملات اجتماعی

تأکید بر نقش اجتماعی فضاهای شهری	زندگی اجتماعی فضاهای شهری کوچک	1980	ویلیام وایت	4
سه گروه فعالیت در فضای شهری؛ ضروری، انتخابی، اجتماعی	زندگی در میان ساختمان ها	1987	یان گل	5
تأکید بر عرصه های عمومی شهر بعنوان مکان سوم (خانه و محل کار؛ مکان اول و دوم)	مکان خوب؛ کافه ها، کافی شاپهاو دیگر پاتوق ها در قلب یک اجتماع	1989	اولدنبورگ	6
ارزیابی محیط سکونتی و معرفی فضاهای شهری هفتگانه	مکان های مردمی	1990	کلر کوپر مارکوس	7

2-2- فاکتورهای مؤثر بر تعاملات اجتماعی :

افراد بر اساس منافع خود، ارتباطات اجتماعی را شکل داده و بر اساس توقعات، هنجارها و نقش های معین خود، به آن می پردازند. بنابراین نحوه حضور فرد در مکان به همراه سایرین، عاملی قوی در تصمیم فرد برای ماندن در آن است. در این راستا حتی ممکن است افراد در جستجوی مکان هایی که در آن، افرادی با خصوصیات مشابه آن ها به لحاظ طبقه، قوم، مذهب، گروه اقتصادی، الگوی زندگی، تحصیلات، درآمد، نحوه تربیت کودکان و نژاد مشابه حضور دارند، بشناسند. اما با آنکه همگن بودن افراد، مشوق ملاقات و افزایش تعامل با مکانهای فیزیکی و اجتماعی و در نتیجه ارتقای دلبستگی به آن مکان است، در عین حال مکان های اجتماعی غیر همگن نیز فرصتی است تا افراد باهم بودن و تعاملات اجتماعی غنی و آزاد را تجربه کنند. (Marcus & Sarkissian, 1986). در واقع فضاهای عمومی با دارا بودن ظرفیت های بالقوه در مرحله نخست این فرصت برابر را جهت ایجاد و برقراری کنش های اجتماعی (ولو شکننده و ناپایدار) در اختیار کلیه شهروندان قرار می دهند. در مرحله بعد پس از "انعقاد" اولیه تعامل اجتماعی، تفاوت های موجود در سطوح اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی که پدید آورنده الگوهای رفتاری متنوع است؛ خود زمینه ساز ایجاد روابط اجتماعی خود زمینه ساز ایجاد روابط اجتماعی منسجم و پایدار خواهند شد (مسعودی، 1387) حوزه عمومی را فضایی می داند که در آن فرد به بیان خویش در ارتباط با دیگری می پردازد. او ویژگی این حوزه را جمع شدن اشخاص خصوصی گردهم و بحث در مورد علایق عمومی دانسته، لذا این پدیده اجتماعی بایستی در دسترس تمام شهروندان باشد. (Gehl, 1987) به ابعاد انسانی فضاهای عمومی توجه کرده و آن را عامل حضور مشتاقانه مردم و مشارکت آنان می داند. (لنارد، 1984) دو عامل کالبدی و پیش بینی و خلق رویدادهای اجتماعی را از عوامل تأثیرگذار در حضور و تعامل اجتماعی افراد می داند که در ارتقاء حس تعلق به مکان نیز مؤثر است. (دانشپور، 1386) به شناخت فضا و ابعاد مختلف فضای عمومی پرداخته، بهره گیری از توان های اجتماعی آن و ارتقاء فرصت های مشارکت در حیات جمعی را در خلق یک فضای عمومی موفق مؤثر می داند. (Kaplan, 1982) کیفیات کالبدی یک فضای عمومی را مدیون وجود عناصر طبیعی دانسته که منجر به افزایش هیجان و سر زندگی محیط، امکان استراحت، تجارب خوشایند و سلامت بیشتر برای مردم می شود. (Whyte, 1980). عوامل تأثیرگذار در ارتقاء جنبه های کالبدی فضاهای عمومی را یادمان ها، پله ها، آب نماها و سایر عوامل مؤثر در تشویق انسان ها به حضور و تعامل می داند. تعیین و یکپارچگی فضا، ابعاد، تناسبات، انعطاف پذیری، فرم، هندسه، مصالح، محصوریت، بدنه ها، پیوستگی کالبدی و فضایی را بر ادراک انسان مؤثر می داند. (pps, 2000) که نهادی است که برنامه ریزی برای فضاهای عمومی را مورد تحقیق قرار می دهد، فرصت های کالبدی مناسب جهت نشستن، مکث و تأمل بیشتر در فضا، فضاهای کانونی جهت تجمع افراد مثل ایستگاه اتوبوس، زمین بازی، مکان غذا خوردن و ...، ورودی های دعوت کننده و دسترسی به فضا به لحاظ بصری و کالبدی، پیش بینی عناصر عملکردی در کنار ابعاد زیبایی شناسانه آن، راه ها و ارتباطات فضایی مناسب در هدایت مردم به درون فضا، خوانایی و وضوح فضایی، کنترل دسترسی وسایل نقلیه و امنیت پیاده، تعریف بدنه ها و هویت جداره ها، ارتباط با سیستم حمل و نقل شهری و پیش بینی فعالیت های جاذب را از عوامل مؤثر در پاسخگویی فضاهای عمومی به نحو مطلوب می داند.

3-تعریف مفاهیم ها :

1-3- فضای شهری :

فضای شهری یعنی شریان زندگی روزمره که در مرکز جامعه واقع شده است. این فضاها برای همه به آسانی قابل دسترسی اند و با مجموعه ای از مجتمع های تجاری، فرهنگی و مسکونی احاطه شده اند. این فضاها مکان هایی را تشکیل که بیشتر ساکنان شهر یا برای خرید و یا گردش به این مکان ها می روند و یا در مسیر روزانه آنها قرار دارد. فضای شهری را می توان بخشی از فضا ییاز و عمومی شهر دانست که به نوعی تبلور ماهیت زندگی اجتماعی می باشد. بر این اساس فضاهای شهری عرصه تعامل متقابل انسان ها می باشند که داستان زندگی جمعی در آن گشود می شود. فضایی که همه مردم می توانند در آن حضور یابند و به فعالیت بپردازند. (Lang, 1987) فضای شهری، با مفهوم ساخت فضای شهر ارتباطی ناگسستنی دارد و از آنجا که این ساخت در سایر تحول تاریخی خود دگرگون شده و معنا می شود، فضای شهری نیز تغییر یافته و معنی متفاوت می پذیرد. در دهه های اخیر شهر و شهرسازی معصر با چالش های تازه ای چون افزایش ناهنجاری های اجتماعی، کم رنگ شده هویت و حس تعلق اجتماعی و در مجموع کاهش کیفیت زندگی مواجه شده است. (مسعودی، 1387). فضای شهری در تحول تاریخی خود مفهومی مکانی می یابد و در بسیاری موارد مفاهیم فرهنگی، اجتماعی و حتی سیاسی آن با مفاهیم کالبدی در هم می آمیزد. عملکرد های فضای شهری، دارای ابعاد گوناگونی می باشد و مکان های عمومی نتیجه عملکرد های انسانی با ابعاد اجتماعی و عمومی است. این عملکرد های انسانی دارای خصلت های چند بعدی هستند و ضرورتاً در فضا شکل می یابد. فضای شهری مکانی است برای جاری شدن رفتارهای مدنی - اجتماعی ناشی از رفتارها و نامناسب اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی موجود در بطن جامعه شهری و به سبب همین خصوصیت مکانی، جز تجزیه ناپذیر ساخت فضای شهر می شود. (حبیبی، 1379) مهمترین وجه، فضای شهری است و شناخت آن به منزله شناخت مهمترین وجه فضای شهری بوده و انتظام عملکرد است که در آمیختگی رفتارهای انسانی جامعه را باعث می شود (حمیدی و دیگران، 1376). فضای شهری فضای خالی میان ساختمان ها نیست بلکه مفهومی است که محیط فیزیکی افراد، رویدادها و همچنین روابط میان آنها را نیز در بر می گیرد. فضای شهری با رویکرد اجتماعی به عنوان فضایی ساخته شده، محصولی فرهنگی به شمار می آید که تحت تاثیر نیروهای برخاسته از فرهنگ و اجتماع شکل گرفته است.

فضاهای شهری عمدتاً با 3 گروه فضا تعریف می شود: 1- فضای عمومی 2- فضای نیمه خصوصی 3- فضای خصوصی در این میان فضای عمومی شهری به عنوان بستر کالبدی حیات مدنی و به عنوان تبلور فضایی مفهوم عرصه عمومی، که عنصر ضروری جامعه مدنی است، اهمیت خاصی می یابد. (حبیبی، 1379).

2-3- فضای عمومی شهری :

فضای عمومی شهری نشان دهنده اجتماع بوده و تفاوتی بین فرم فضای شهری و عملکرد آن نبوده است. فضای عمومی شهری از آنجا که فضاهایی برای کار، زندگی و تفریح ایجاد می کند وظایف مهمی داشته و تصویر برجسته شهر به این فضاها بستگی دارد. یک فضای عمومی شهری علاوه بر ایجاد فرصتی برای برقراری ارتباط بین مکان زندگی و فضای اجتماعی، قابل دسترسی بودن برای همه گروه ها و فراهم کردن آزادی در عمل برای عملکرد و کارایی بیشتر و بهتر می بایست پاسخگوی نیازهای کار برای خود باشد. فضای عمومی شهری صحنه ای برای جریان زندگی عمومی مردم می باشد که با افزایش حس اجتماعی، حس مکان و ایجاد ارتباط میان مردم باعث افزایش حس تعلق به جامعه می شود. فضای عمومی شهری نمایانگر ارزش های اجتماعی، آداب و رسوم و فرهنگ بوده و با بازتاباندن واقعیت اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی چکیده ای از جامعه بزرگ تری که در آن واقع شده است را ارائه می دهد. فضای شهری از دو جنبه کالبدی و اجتماعی مورد ارزیابی قرار گرفته است (مدنی پور، 1379). فضای عمومی شهری کارآمد فضایی هستند که افراد با ویژگی مختلف سنی و جنسی می توانند حضور در این فضاها خواسته های خود را محقق سازند و فعالیت های متنوع مورد نیازشان را برآورده نمایند. فضای عمومی شهری به این دلیل امن و لذت بخش است که افراد مختلفی را در زمان های مختلف و به دلایل مختلف جذب می کند، این امر هم به دلیل سرزندگی محیط مهم است و هم نظارتی غیررسمی بر فضا را ایجاد می کند (تیبالدز، 1385). فضاهای عمومی شهری، فضاهایی هستند که ما با غریبه ها شریک می شویم، مردمی که اقوام یا دوستان یا همکاران ما نیستند، آنها فضاهایی برای فعالیت های سیاسی، اعمال مذهبی، تجارت و بازرسی در کنار هم بودن هستند. فضایی برای همزیستی با صلح و برخورد های غیرشخصی، شخصیت فضای عمومی شهری، زندگی عمومی ما، فرهنگ شهر و زندگی روزمره مان را نشان داده و تنظیم می کند. (Whyte, 1980).

3-3- تعاملات اجتماعی :

تعامل اجتماعی به معنای ایجاد رابطه بین دو نفر یا بیشتر است که منجر به واکنش میان آنها می شود و این نوع واکنش برای هر دو نفر شناخته نشده است. تعاملات اجتماعی و برقراری ارتباط می توان یک موضوع فیزیکی، یک نگاه، یک معامله و ارتباط بین افراد باشد که مستلزم تعریف رویدادها و فعالیت های متناسب و در نتیجه نقش پذیری مردم در فضا و عضویت آنها در گروه ها و شبکه های اجتماعی است. (دانشپور و چرخچیان، 1386). تعاملات متقابل ورودی، شالوده اصلی همه شکل های کنش متقابل اجتماعی است. شرط اساسی برای اینکه یک فضای عمومی، فضای شهری تلقی شود این است که در آن تعامل و تقابل اجتماعی صورت گیرد. پس آن دسته از فرم فضاها و سخت فضاها که بستر تعامل اجتماعی نیستند فضاها شهری نامیده نمی شوند (پاکزاد، 1389). شناخت کافی از انسان و نحوه ارتباطش با سایرین و چگونگی آن می تواند در شکل دهی محیط برای برقراری بیشتر تعامل موثر باشد. در این روند انسان به عنوان یک موجود اجتماعی دارای سطوح کمی و کیفی مختلفی از تعاملات اجتماعی است. افراد مختلف به سطوح مختلفی از تعامل اجتماعی تمایل دارند. تعریف سطح مطلوب تعامل، به طور ذهنی از گفته های مردم و به طور عینی از موضع گیری هنجاری نسبت به زندگی خود به دست می آید. (بهزادفر، م. طهماسبی، 1392). رفتارهای متنوع تر به دلیل عملکردهای متنوع، رفتارهای جمعی را به وجود می آورد. که به تبع آن این رفتارهای جمعی باعث رشد و افزایش تعاملات اجتماعی خواهد شد. تعاملات اجتماعی تأثیرات بسزایی در پالایش روح و روان انسان ها داشته و چنانچه فضایی بتواند این تعاملات را به شکل سالم ایجاد کند سلامت روانی استفاده کنندگان خود عملی بودن، طرح را تضمین خواهد نمود. فضاها عمومی شهری باید متناسب با ایجاد و افزایش روابط اجتماعی باشد تا زمینه ای مناسب برای برقراری ارتباط اجتماعی ایجاد شود و آن را به تناسب و تعامل برساند و البته تأثیر متقابل فضای عمومی شهری و تعاملات اجتماعی همواره به سوی این تناسب و تعادل پیش می رود.

4- روش تحقیق:

تحقیق حاضر بر مبنای روش توصیفی - تحلیلی است. بر اساس مبانی نظری، شیوه گردآوری اطلاعات عمدتاً بر مبنای روش مطالعات کتابخانه ای و بررسی اسناد و مدارک و تحقیقات صورت گرفته است.

5- نگرش نظریه پردازان و طراحان شهری در تأثیر تعاملات اجتماعی :

در آستانه هزاره سوم، فضاها عمومی شهری به عنوان مکان سوم که نقش اساسی در برقراری تعاملات اجتماعی ایفا می نمایند، مورد توجه جدی قرار گرفته و به کانون تمرکز دانش و حرفه طراحی شهری بدل گردیده اند. در این میان صاحب نظران گوناگون با رویکردی متفاوت این موضوع را مورد بحث و بررسی قرار داده اند (کاشانی جو، 1389). از نظر زوکر شرایط اجتماعی و اقتصادی مکان های عمومی شهری تأثیر بسزایی در شکل گیری فضای شهری دارد و نیروهایی را در شکل گیری فضای شهری دخیل در برقراری تعاملات اجتماعی می دانند که عبارتند از، عوارض زمین، اقلیم، عوامل ملی، آثار متغیر سبک دوره زایش و نیروهای ایستا و پویا. تمرکز اصلی در پاول زوکر پیرامون فضاها شهری میدان است. از نظر وی، میدان همچو توقفگاه روانی در منظر شهری و محلی است که تعاملات اجتماعی افراد را در خود جای می دهد. زوکر طراحی فضاها شهری را تنها محدود به ابعاد شکلی و زیبایی بصری نداشته و بر جنبه های اجتماعی و فعالیت جاری در فضا به شدت تأکید می نماید. (Zucker, 1959) کوین لینچ از دیگر دانشمندان است که از نظر وی فضای عمومی شهری یکی از عناصر بسیار مهم در خوانایی شهر است و در جهت برقراری میان شهروندان و ارتقاء فضاها عمومی شهر است. خوانایی از نظر لینچ کلید درک شهر و رابطه اصولی شهروند و شهر است. (لینچ، 1355). جین جیکویز روزنامه نگار و صاحب نظر برجسته مسائل شهری بر نقش فضاها عمومی شهر در ایجاد تعاملات اجتماعی تأکید می نماید. به باور او آنچه از یک شهر بیشتر به ذهن می ماند فضاها عمومی شهر بویژه خیابان ها و پیاده روهای آن می باشد. بنابراین پیاده روها باید که زنده باشند برای آنکه بتوانند ساکنان بیشتری را به خود جلب کنند. (Jacobs, 1993)

6- بحث و نتیجه گیری :

طراحی فضاهای عمومی شهری با هدف شناسایی عوامل موثر در تقویت تعاملات اجتماعی نقش اساسی در ساکنین بر عهده دارند و بستری برای برقراری ارتباطات و تعاملات اجتماعی اند. صاحبانظران در زمینه تعاملات اجتماعی، نقش فضاهای شهری را در ایجاد تعاملات اجتماعی در فضاهای موجود آمده معماری تأکید می کنند و بر این باورند که بیش از هر عامل دیگری، حضور سایر افراد در فضا است که مردم را به خود جذب می کند. از طرفی جنبه های اجتماعی و فعالیت های جاری در فضا در کنار ابعاد شکلی و زیبایی بصری که تجربه حرکت توسط انسان در دورن فضا است، از عوامل موثر در شکل گیری تعاملات اجتماعی در میان افراد دانسته شده است. بین شکل گیری تعاملات اجتماعی و فضای شهری رابطه معنا داری وجود دارد. در واقع به دنبال عوامل موثر بر شکل گیری تعاملات دو بعد وجود دارد. یکی تأثیری که فضا بر مردم و دیگری تأثیری که مردم بر امکان شکل گیری تعاملات می گذارند. میزان موفقیت فضاهای شهری با میزان استفاده از فضا و حضور انسان در آن متناسب است. در واقع معماری و شهرسازی باید به جای افتراق و جدایی در پی افزایش تعاملات و همبستگی انسان ها باشد. اما آنچه امروزه در اغلب فضاهای شهری با آن روبرو هستیم کاهش روابط و مشارکت اجتماعی ساکنان در این فضاهاست. ترکیب عملکردها و فعالیت ها برای ایجاد وحدت فضایی در فضای عمومی شهری به عنوان بستر اصلی تعاملات و روابط اجتماعی محسوب می شوند. هر چه طراحی فضاهای عمومی مطلوب تر باشد، خلق فضای شهری پویا که با نیازهای اجتماعی، فرهنگی، زیست محیطی و اقتصادی مردم جامعه هماهنگ باشد کیفیت تجربه اجتماعی در آن ها نیز بهتر خواهد بود. فضای شهری نتیجه اندیشه اجتماعی است و بیش از آن که به وجود آمدن آن تحت تأثیر مسائل اقلیمی، فنی کالبدی باشد متأثر از تعاملات اجتماعی و مشارکت مدنی مردم آن جامعه است که بر اثر این تعاملات اجتماعی شکل می گیرد. در واقع فضاهای عمومی با دارا بودن ظرفیت های بالقوه این فرصت برابر را جهت ایجاد و برقراری کنش های اجتماعی (ولو شکننده و ناپایدار) در اختیار کلیه شهروندان قرار می دهند.

مراجع :

- بهزادفر، م، طهماسبی، ا. شناسایی و ارزیابی مولفه های تاثیر گذار بر تعاملات اجتماعی، فصلنامه علمی - پژوهشی هنر معماری و شهرسازی نظر، سال دهم، شماره 25، تابستان 1392.
- پاکزاد، جهانشاه. 1389. سیر اندیشه ها در شهرسازی. جلد اول تا سوم. تهران: انتشارات آرمانشهر
- تیببالدر، ف. شهرهای انسان محور. ترجمه دکتر حسن علی لقایی و مهندس فیروزه جدلی، انتشارات دانشگاه تهران، 1385.
- حبیب، فرح؛ نادری، سید مجید؛ جهانشاهلو، لعلا؛ و فروزانگهر، حمیده. (1391) سنجش چاقوب ارزیابی سرمایه اجتماعی در ساختار شهر با تاکید بر نقش فضاهای عمومی (مطالعه موردی: شهر تهران). هویت شهر، 12، 14-5
- حبیبی، سید محسن (1379). جامعه مدنی و حیات شهری، نشریه هنرهای زیبا، شماره 7، صص 21-33.
- حمیدی، ملیحه؛ سیروس صبری، رضا؛ حبیبی، محسن؛ و سلیمی، جواد (1376) استخوان بندی شهر تهران. جلد 1، تهران: معاونت فنز و عمرانی شهرداری تهران.
- دانشپور، سید عبدالهادی؛ چرخچیان، مریم (1386). فضاهای عمومی و عوامل مؤثر بر حیات جمعی، نشریه باغ نظر، شماره 7، صص. 19
- رضایی، محمود (1383). شهرسازی شهروندگرا؛ ارتقا عرصه های همگانی در شهرها و محیطهای شهری، ترجمه محمد احمدی نژاد، نشر خاک، چاپ اول، اصفهان.
- عبداللهی، مجید (1389). بررسی نظری مفهوم محله و بازتعریف آن، نشریه پژوهش های جغرافیایی انسانی، تهران.
- کاشانی جو، خشایار (1389). بازشناخت رویکردهای نظری به فضاهای عمومی شهری، نشریه هویت شهر، شماره 6، سال چهارم، صص. 95
- لینگ، ک. سیمای شهر، ترجمه دکتر منوچهر مزینی، انتشارات دانشگاه تهران، 1355.
- مدنی پور، علی (1384). طراحی فضایی شهری (نگرشی بر فرآیند اجتماعی و مکانی)، شرکت پردازش و برنامه ریزی شهری، تهران.
- مدنی پور. ع. طراحی فضای شهری، نگرشی بر فرایند اجتماعی و مکانی، ترجمه فرهاد مرتضایی، تهران، انتشارات شرکت پردازش و برنامه ریزی شهری، 1379.
- مسعودی، کیومرث (1387). جایگاه تعامل اجتماعی، نشریه شهرداری ها، سال سوم، شماره 26
- Gehl J (1987). Life Between Buildings, Translated by J. Koch.
- Ghanbaran AH (2004). Iranischer Basar im Wandel, Stuttgart.
- Jacobs. J. Tod und Lebengrobre Amerikanischer stadte.verlage uhlstein GmbH. Frankfurt. 1993/
- Kaplan S, Kaplan R (1982). Human Scape: Environments for People, Ann Arbor, Ulrich's Books.
- Lennard & Lennard (1984). Public Life in Urban Places, Godlier, Southampton.
- Lang.j.(1987). Creating architectural theory: the role of the behavioral sciences in environmental design. New York: van Nostrand reinhold
- Marcus CC, Sarkissian W (1986). Housing as if People Mattered, Berkeley, University of California Press.
- Whyte W (1980). Social Life of Small Urban Space, Conservation Foundation.
- <http://WWW.Pps.org>
- Zucker. P. town and square. Frem the Agore to the village Green. MIT press. USA. 1959.